

<https://doi.org/10.62837/2024.6.222>

ÜLKƏR İMANOVA
214 saylı tam orta məktəb
Əzim Əzimzadə küç.,18
e-mail: ulkerorxankenan@gmail.com

**İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ ŞİFAHİ NİTQİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ ZAMANI
KOMMUNİKATİV FƏALİYYƏTLƏRDƏN İSTİFADƏNİN YOLLARI
XÜLASƏ**

Bu gün mədəni ünsiyyətə uğurla nail olmaq üçün tədris prosesində şifahi nitqin inkişafında kommunikativ fəaliyyətlər əsas və aparıcı yerlərdən birini tutur. Sözü gedən fəaliyyətlər təkcə kommunikasiyanın dəstəklənməsində deyil, həm də motivasiyanın yaradılmasında böyük rol oynayır. Bu işlərin təşkili zamanı dilöyrənənlərdə monoloji və dialoji nitqi stimullaşdırmaq və tədris olunan xarici dildə spontan nitqin yaradılmasına gətirib çıxara bilmə şəraitinin yaradılması zərurəti danılmazdır. Monoloji və dialoji nitqin təşkilində tələbat və həmin tələbatın ödənilməsi üçün səmərəli şəraitin olması vacibdir. Məhz buna görə nitq ünsiyyətinin baş verməsi üçün müvafiq situasiyanın olması zəruridir. Müvafiq bacarıqlara yiyələnmiş dil daşıyıcıları nitq prosesində bununla bağlı heç bir çətinliklə üzləşmir. Dil daşıyıcısı olmayan, xarici dilləri, o cümlədən, ingilis dilini öyrənənlərə bu işlərin təşkilində monoloji nitq zamanı müvafiq vərdişlərin aşılması zəruridir. Bütün bunlar fərdi işlərin siyahısına daxildir. Belə ki, buraya yazı, oxu və digər bacarıqlar da aid edilir.

Nəticə etibarilə, müxtəlif kommunikativ fəaliyyət növlərindən istifadə etməklə tədrisdə keyfiyyəti əldə etmək mümkündür. Motivasiya sahəsində müasir dövrdə aparılan tədqiqatlarda əsas diqqət daha çox ayrı-ayrı fərdlərin daxili və xarici amillərin qarşılıqlı təsirinə göstərdikləri reaksiyaya yönəldilir. Buradan bizi müəyyən davranışlara vadar edən motiv, maraq və tələbatlar barədə məsələlər ortaya çıxır. Motivasiya bir kəsi həvəsləndirmək məqsədinə nail olmaq üçün daxili təkan və münasibətlərə istiqamət verən ən önəmli faktorlardan biridir. Hər hansı bir məqsəd üçün hərəkətə keçməyə sövq edir, arzuları, ehtiyacları və s. təmin edir. Bir çox məqamlarda motivasiya şəxsin öyrənmə istəyi kimi təqdim olunur. Kommunikativ fəaliyyətlərə gəlincə, onlar motivasiyaedici mühit formalaşdırırlar.

Beləliklə, şifahi nitqin inkişafında kommunikativ fəaliyyətlərin həyata keçirilməsi vacib şərt kimi nəzərə alınmalıdır.

Açar sözlər: motivasiya, metod, texnologiya, nitq, dil

Bəzi kommunikativ fəaliyyətlər dilöyrənənlə -dilöyrənən, dilöyrənən –müəllim arasındakı şifahi ünsiyyətin təmin edilməsini dəstəkləyir. Bunlar internet vasitəsilə də mümkündür. Biz onları yeddi kateqoriyaya ayıracağıq: 1. Razılaşma 2.Müzakirələr 3.Təqdimatlar 4. Kommunikativ oyunlar 5. Problem həlli 6. Özün haqqında danışmaq 7. Simulyasiya və rollu oyunlar. Razılaşma kateqoriyasında dilöyrənənlər müvafiq müzakirələrdən sonra bir-biri ilə razılaşmalıdırlar. Bu baş

verənə qədər tapşırıq tam hesab olunmur. “Razılaşma” adlı fəaliyyətlər azad fikir söyləmə və spontan nitq vərdişlərinin inkişafında müvəffəqiyyətli hesab olunur. Bu baxımdan verilmiş nümunəni nəzərdən keçirək. “Səyahət” adlı fəaliyyət növündə dilöyrənənlərə tətillə getmək və özləri ilə on əşya götürmək tapşırılır. Onlar on əşya ilə bağlı fikir birliyi əldə etməlidirlər. Dilöyrənənlərə getdikləri ölkədə iki həftə qaldıqları müddətdə öz çantalarına hansı on əşyanı qoymaq istədiklərini yazmaq tapşırılır. Onlar siyahını bitirdikdən sonra cütlüklərə bölünürlər. Hər bir cütlük tərtib etdiyi siyahını göstərməlidir. Bu, cütlüyün hər bir üzvünü orijinal siyahını dəyişməyə sövq edəcəkdir. Cütlüklər siyahını bitirdikdən sonra qalan iki cütlük qoşulur və yerdə qalan dörd təhsilalan bununla razılaşmalıdır. Daha sonra qruplar birləşir. Siyahılar yenidən işlənir. Müəllim fəaliyyətin uzandığını gördükdə fəidbək verilir. Qrup öz seçimini izah və müdafiə edir. Bu cür fəaliyyətlər olduqca maraqlı və əyələncəli olmaları ilə dilöyrənənlərin diqqətini çəkir. Başqa coğrafi məkanların adlarının qeyd olunması da mümkündür. “Dilemma” adlı növdə isə dilöyrənənlərə situativ və eyni zamanda alternativ təkliflər verilir. Bu zaman lüğətin öyrədilməsi, tapşırıqlar əsas hesab olunur[1,s.136]. Əlbəttə, müzakirələr dərs müddətində spontan şəkildə də təşkil edilə bilər. Nümunələr belə ola bilər. Dilöyrənənlər dənizkənarı səyahət haqqında müəyyən işlər həyata keçirməlidirlər. Onlar qruplara bölünərək, dəniz kənarındakı fəaliyyətlər haqqında düşünürlər. Bu qruplar geniş müzakirə fəaliyyətlərini formalaşdırmağa bilərlər. Bunları edəndə onlar həmrəylik göstərməlidirlər. Bu texnika müzakirələrə cəlb edilmək üçün kiçik tapşırıqlar əsasında yaxşı nümunədir. Debatlar yuxarı siniflər üçün də faydalıdır. Onlar 2 qrupa bölünərək, öz fikirlərini hazırlayırlar. Bu hazır olanda komandalar təklif irəli sürən və onlarla bu şəraitdə mübahisə edə bilənə seçirlər. Digərləri qısa çıxışlar edə bilərlər. Müzakirələrin sonunda müəllim sərbəst səsvermə təşkil edə bilər ki, burada da təklifin qəbul edilib edilməməsi aşkarlanır. Bütün bu qeyd edilənlər İKT vasitəsilə də mümkündür. Belə ki, təhsil yüksək texnologiyalar vasitəsilə sürətlə inkişaf edir. Araşdırmalar göstərir ki, İKT bütövlükdə təlim prosesinin, dərskənəkar vaxtlarda müstəqil işlərin təşkili, bilik və bacarıqların yoxlanılması vasitəsi, daha doğrusu tədrisdə köməkçi vasitə kimi qiymətləndirilmişdir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, xarici dillərin tədrisi metodikası tədris prosesini maksimal səviyyədə ünsiyyət prosesinə adekvatlaşdırmağı, uyğunlaşdırmağı tələb edir.

Yüksək texnologiyalarla bağlı bir neçə yanaşma mövcuddur ki, onlar aşağıdakılardır:

1. Custom Learning Experiences(CLE)

Onu da qeyd edək ki, “Cloud-computing” olan yerdə “Apps” serverlərinin məlumatları qorunur. Bunlar tədris materialları kimi istifadə oluna bilər. Bu zaman istənilən kitabı oxuya, müəllim və şagirdlərlə əməkdaşlıq edə bilərik. Ev tapşırığı da yerinə yetirilə bilər. Bu həm də məlumatın qorunmasında da faydalı hesab olunur.

2. Speech –To- Text Options

“App” platformaları və digər vasitələr Apple Siri kimi virtual köməkçi rolunu oynayır. Belə köməkçilər səs əmrlərinə cavab verərək, öyrənməni daha asan formaya gətirir. Bundan əlavə, “speech –to- text” keyfiyyəti qeyd götürmək və yazı yazmaq üçün daha rahat və cəldir.

3. Virtual and Augmented Learning Experiences

Bunlar vasitəsilə dilöyrənənlər geniş öyrənmə təcrübəsini yerlərindən tərpnəmədən də həyata keçirə bilirlər. Eyni zamanda geniş məlumatlar əldə edə bilirlər. Əgər sən fəza cisimləri haqqında 3 D fəza videolarını izləmək istəyirsənsə fəza gəmisində üzə, “Süd Yolu” nu detallarına qədər şərh edən bələdçinin səsinə eşidə bilərsiniz.

4. 3D Printing

3D Print şagird və tələbələrə kifayət qədər təcrübə qazanmağa kömək edir. 3 D vasitəsilə şagirdlər əşya və predmetlər haqqında asanlıqla bölüşə bilər. 3 D print vasitəsilə onlar təsvirlərə forma verə bilirlər. İstənilən təşkilat və müəssisələrdə bu dilöyrənənlərə ideyalarını bölüşdürmək və təcrübə əldə etməkdə yardım edir.

5. Learning Analytics

Bu yanaşmaya görə, qərar qəbul etmə prosedürü asanlaşır. Bu yanaşmanın əsas mahiyyəti dilöyrənənlərə kömək etmək, onları qiymətləndirməkdir. Yaxın gələcəkdə bu yanaşma fonunda dilöyrənənlər mövzular, müvəffəqiyyətlər barədə öncədən xəbərdar ola biləcəklər. Analitiklər bunun tədrisin bir yolu olduğunu qeyd edirlər və digərlərindən daha maraqlı olduğunu bildirirlər. Burada müəllimin rolu da danılmazdır. İKT vasitəsilə “Five- E- Lesson Plan” əsasında dərsləri həyata keçirmək mümkündür. Bunlardır: 1. Həvəsləndirmə 2. Biliyi genişləndirmə 3.İzah etmə 4.Əməkdaşlıq 5.Qiymətləndirmə. Birinci mərhələdə dilöyrənənlər dərslə həvəsləndirilirlər. İkinci mərhələdə video təqdimatlar vasitəsilə əsas termin və anlayışlar müəllim tərəfindən izah olunur. Üçüncüdə isə dilöyrənənlər əməkdaşlıq şəraitində qruplarda birlikdə çalışırlar. Belə ki, oyunlar, iş vərəqələri və digər istiqamətverici fəaliyyətlərə cəlb edilməklə motivə olunurlar. Dördüncü mərhələdə artıq sərbəst şəkildə fəaliyyət göstərirlər. Axırıncı mərhələ qiymətləndirmə mərhələsidir.

Qeyd edək ki, hər “Five -e- Lesson Plan” qiymətləndirmə ilə bitir. Kommunikativ fəaliyyətlər “information gap” prinsipləri üzərində qurulur. Dilöyrənənlər tapşırıqlar yerinə yetirirlər. Bu fəaliyyətlərə aşağıdakılar da daxil edilir:

1. Information gap 2. Letter writing. Bu zaman dilöyrənənlər məktublar yazmağa bilirlər. Məsələn, *Note taking* etc.

Ümumiyyətlə, kommunikativ səriştənin formalaşdırılmasında aşağıdakı fəaliyyətlər ön plana çəkilir:

1. Communicative activities
2. Information –gap activities
3. Task-completion activities
4. Information-gathering activities
5. Opinion- sharing activities
6. Information-transfer activities
7. Reasoning-gap activities
8. Jigsaw activities
9. Role plays

“Desert dilemma” fəaliyyəti zamanı mürəkkəb situasiyalar verilir. Daha sonra onlar qruplara ayrılır. Hər qrup göstərişləri yerinə yetirməyə hazır olmalı və səhra şəraitinə hazır olmalıdır. Daha sonra müəllim həll yollarını nəzərdən keçirir. “Fast food” adlı fəaliyyət də maraqla qarşılanır. Qeyd edək ki, kompüterlərin siniflərə inteqrasiyası dil tədrisi üçün böyük töhvə oldu. Kompüter oyunları arasında qərarların qəbul edilməsi baxımından populyar oyunlar silsiləsidir. Bu proqramda dilöyrənənlər bulka, kolbasa, içkilər və s. ərzaqların miqdarı haqqında qərar verir və nə qədər pul ödəyəcəklərini müəyyənləşdirirlər. Onlara hava haqqında da

məlumatlar verilir. Düzgün qərarlar verdikdə onlar qələbəyə yaxınlaşır, səhv qərarlar verdikdə isə uduzurlar. Oyun izah edildikdən sonra müəllim dilöyrənənləri qruplarda yerləşdirir. Hər qrupun nümayəndəsi kompüterin qarşısında dayanaraq piştaxtaya doğru gedir[2, s. 5]. Beləliklə, müzakirələr sürətlə inkişaf etməyə başlayır. Bir və ya iki mini kompüter olan məktəblərdə “Fast food” kompüter oyununu tez başa çatdıran qruplar oyunu yadda saxlayaraq, növbəti qruplara ötürür. Müəllimlər kiçik ingilis dili üzrə kompüter klubları təşkil edərək, həvəsli olanları cəlb edə bilirlər. İKT əsaslı tapşırıqlardan biri də “Özün haqqında danış” adlı fəaliyyətdir. Bu cür çalışmalar “Humanistic” adlı kateqoriyaya aid edilir. Bu fəaliyyət sinifdə nikbin əhval -ruhiyyənin tənzimlənməsini dəstəkləyir[3, s.45]. Bu baxımdan cəld və asan başa gələn sadə fəaliyyət formaları təqdim edirik. “Your name” adlanan fəaliyyətdə müəllim dilöyrənənləri cütlüklərə ayırır və bir-birinə aşağıdakıları deməyi tapşırır:

- onlar soyadlarını xoşlayırlarmı?
- ad olaraq hansını seçərdilər?
- Niyə?

Aydındır ki, bu fəaliyyətlər çox sadədir, amma özün haqqında danışmaq baxımından faydalıdır. Çünki bəzi dilöyrənənlərin fikirləri vardır. Bu cür sadə suallardan maraqlı şəxsi müzakirələr yarana bilər. “What we have in common” adlı fəaliyyətdə isə dilöyrənənlərə cütlüklərə ayrılaraq beş ümumi məhfumun aşkara çıxarılması tapşırılır. Bu onları müxtəlif məzmunlu mətnləri əhatə etməyə həvəsləndirir. Buraya musiqi zövqləri, idman, ailələr (sənin bacı və qardaşın varmı) və s. kimi mövzular daxil edə bilər. “Musical associations” kimi fəaliyyətlər də maraqlı hesab edilir. Bu cür informasiya kommunikasiya texnologiyalarına söykənən fəaliyyətlər dilöyrənənlərin hiss və düşüncələrini müzakirələrə, fikir mübadilələrinə həvəsləndirir[4, s.401].

Beləliklə, ingilis dilinin tədrisində şifahi nitq vərdişlərinin inkişaf etdirilməsini dəstəkləyən müxtəlif kommunikativ fəaliyyətlərdən istifadə vacib hesab edilir və günün tələbinə çevrilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

- 1.Alptekin C. Target Language Culture in ELT Materials // ELT Journal, 1993,47, 2, pp. 136-143
- 2.Bailey K.M. and D. Nunan (Eds.) Voices from the language classroom.
- 3.Cambridge: Cambridge University Press, 1996, 451p.
- 4.Harmer J. English language teaching, 2005, pp. 45-46
- 5.Jack C. Richards. Communicative Language Teaching Today. Cambridge University Press, 2006, 471 p.

Ulkar Imanova

The ways of using communicative activities in developing oral speech in ELT Summary

The article deals with the main strategies in developing oral speech and working out effective ways of speaking skills. Through comprehension activities the learner can internalize some vocabulary and some grammatical structures, which will help the learner to understand more, when she knows enough to actually express in a simple way. In real communication situations the learner has to depend on memorized survival phrases to meet the most immediate needs. Teaching English should be based on the communicative – functional approach to teaching languages. The whole process of teaching oral speech should be goal-oriented and systematic. In the article great attention was given to the facts taken from the literature. Linguistic awareness is essential for learning. It was measured by, for instance, the following items of the initial test: finding rhyme words, in the general section of the test, and building words out of sounds and segmenting words into syllables, in the auditory section of the test. The success in tasks that require phonemic awareness is considered the most important prerequisite for learning to read. Students often think that the ability to speak a language is the product of language learning, but speaking is also a crucial part of the language learning process. One of the important goals of the article is to detect and find out the advantages of activities. The author emphasizes its role in methodology. One of the main goals of language learning is to acquire the ability to communicate effectively. It will make the process of teaching oral speech interesting. Teachers can help students overcome this by assuring them that misunderstanding and the need for clarification can occur in any type of interaction. They can also give students strategies and phrases to use for clarification and comprehension check. By encouraging students to use clarification phrases in class when misunderstanding occurs and by responding positively when they do, instructors can create an authentic practice environment within the classroom itself. As they develop control of various clarification strategies, students will gain confidence in their ability to manage the various communication situations that they may encounter outside the classroom.

Key words: motivation, method, technology, speech, language

У. Иманова

Пути использования коммуникативные деятельности в формировании устной речи при преподавании английского языка

Резюме

В данной статье рассматриваются к вопросу стратегии на формирование коммуникативных компетенций на английском языке. В условиях, когда обучение иностранному языку приобретает особое значение, к преподавателю предъявляются достаточно высокие требования, в соответствии с которыми речь его должна быть максимально приближена к речи лингвистически

образованного носителя языка, что предполагает, в частности, умение экспромтного речевого общения на иностранном языке в любой ситуации. Совершенно очевидно, что изучающие язык должны быть коммуникативно компетентными. С другой стороны, коммуникативная модель использования языка в целях речевого общения, предполагает формирование умения понимать и продуктивно использовать язык в устной и письменной речи. В настоящее время широкое распространение получил коммуникативный подход к изучению языков, который в качестве основной цели обучения иностранному языку и его изучения предполагает овладение изучаемым языком как средством коммуникации. Первоочередная задача в процессе использования коммуникативного подхода состоит во всемерном содействии использованию изучаемого языка в самых различных коммуникативных ситуациях. Следует отметить, что в настоящее время происходят значительные изменения в методике обучения иностранным языкам, и, в первую очередь, являющемуся основным языком общения на глобальном уровне, английскому разрабатываются творческие методы преподавания, предполагающие обучение путем вовлечения обучаемых в процесс изучения языков в качестве заинтересованных, мотивированных участников данного процесса. Коммуникативное преподавание языка предполагает обучение языку в определенном контексте для обмена мыслями. Необходимым условием успешного внедрения новаторских идей является активность, в том числе коммуникативная активность участников процесса обучения языку.

Ключевые слова: мотивация, метод, технология, речь, язык

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 03.06.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 28.06.2024

**Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Nuriyyə Əliyeva
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**